

Ferencz Győző Valami a versírásról¹

*Szabad vers?
Kötve hiszem.*

A fenti kétsoros mottópár egy hasonló törmelékeket tartalmazó ciklus darabja. Versnek szántam, azt hiszem, szabad versnek. A ciklus címe ez volt: *Töredékszavazatok a költészetre*. Többségükben magával a költészettel, műhelyproblémákkal foglalkoztak, töredékes formában. Volt köztük talált tárgy – „Áfás számlaigényét, kérjük, előre jelezze” (illetve ennek nehezkesebb szövegváltozata: „Kérem, előre jelezze az áfás számla igényét”) –, öntudatos epigramma a költészet védelmében az elmélet gyarmatosítási törekvései ellen, és néhány technikai-ritmikai kísérlet, mint például ez:

NÉHÁNY EGYÉB HEXAMETER, HÁROM TIZEDESIG MEGADVA

33,385

63,351

83,345

270,361

760,345

840,371

A mottó és a ciklus többi verse mindössze annyit mondott, hogy a vers természetéből fakadóan matematikailag is formalizálható, úgynevezett kötött megszólalás. A vers így vagy úgy, szabályok szerint készül: poétikai, retorikai, stilisztikai szabályok alkalmazásával vagy megkerülésével kelti a rendezettség vagy a rendezetlenség látszatát. De a poétikai szabályok

¹ A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémián 2006. június 6-án tartott székfoglaló előadásomban válogatást olvastam verseimből, amelyekhez rövidebb-hosszabb kommentárokat fűztem. Az előadást lényegében megismételtem a Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Születik vagy csinálják? A mai magyar költészet műhelytitkai* című konferenciáján 2007. október 13-án. Az előadás megszerkesztett szövege megjelent a *Beszélő* 3. folyam, 13. évfolyam 7-8. számában, 2008. július-augusztus, 141-150. oldal. A Széchenyi Irodalmi Művészeti Akadémia honlapján most közölt esszé kisebb változtatásoktól eltekintve azonos a folyóiratban megjelent szöveggel. Az akadémiai székfoglaló előadáshoz nyomtatásban sokszorosított versválogatás külön mellékletben olvasható.

1 A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémián 2006. június 6-án tartott székfoglaló előadásomban válogatást olvastam verseimből, amelyekhez rövidebb-hosszabb kommentárokat fűztem. Az előadást lényegében megismételtem a Pázmány Péter Katolikus Egyetem *Születik vagy csinálják? A mai magyar költészet műhelytitkai* című konferenciáján 2007. október 13-án. Az előadás megszerkesztett szövege megjelent a *Beszélő* 3. folyam, 13. évfolyam 7-8. számában, 2008. július-augusztus, 141-150. oldal. Az Akadémia honlapján most közölt esszé kisebb változtatásoktól eltekintve azonos a folyóiratban megjelent szöveggel. Az akadémiai székfoglaló előadáshoz nyomtatásban sokszorosított versválogatás külön mellékletben olvasható.

áthágása, a rendezetlenség látszata a szabályok betartásának, a rendezettségnek a függvénye, és nem fordítva. A szabad vers például a kötött vershez való viszonyában szabad (a metrikus vers a szótagok szintjén is szabályozott szöveg), és kizárólag ebben az értelemben keltheti a költészetén kívüli megszólalás esetlegességének érzését; de minden költő tudja, hogy valójában még így sem.

Azt hiszem, hamar felfogtam, hogy a költői beszédnek ez a jellegzetessége olyan mesterségbeli tudást igényel, amelynek birtokában kell lennem, ha verset akarok írni. Amikor gimnazista koromban rám tört a versírásnak az a feszítő sürgetése – amit hasonló hevességgel azóta sem éreztem –, kényszerítettem magam, hogy gyakorlatilag semmit se írjak. Úgy képzeltem, előbb el kell sajátítanom a mesterség fogásait, valahogy úgy, ahogyan a zeneszerző is tanul összhangzattant, zeneelméletet, ellenponttant, formatant és egyebeket. Elmentem a Váci utcai Akadémiai Könyvesboltba, és megkérdeztem az eladót, megvan-e Horváth János *Rendszeres magyar verstan*. Csodálatos módon előhozott egy példányt a raktárból. Nekiláttam kiképezni magam verstanból.

Sajnos nem sokat segített rajtam, legalábbis abban a tekintetben nem, hogy amikor végül mégiscsak megpróbáltam leírni lírai közlendőimet, pontosan olyan verseket írtam, mintha nem olvastam volna Horváth Jánost; csakhogy ezeket a később olyannyira szégyellt, kezdetleges kísérleteket mások valamivel fiatalabb életkorban szokták elkövetni. A kamaszkor jellegzetesen beszűkült tudatállapotában ugyanis összetévesztettem az elméleti felkészülést a gyakorlással. Nem csoda, hiszen a költők, amikor leginkább költőnek érzik magukat, ritkán szoktak gyakorolni, többnyire azonnal jelentős verset óhajtanak írni. Én is így voltam ezzel: mintha összhangzattani kottapéldák alapján akartam volna zenét szerezni. Persze, hogy nem szólalt meg.

Semmi használható tudásom nem volt, amikor alig valamivel később a pesti bölcsészkar versfordítói szemináriumaira kezdtem járni. Fordításra először Jánosy István ösztönzött, aki elolvasva akkori próbálkozásaimat, nagy tapintattal, de igen határozottan azt javasolta, hogy fordítsak, mert így tanulhatom meg legbiztosabban a szakmát. Egyáltalán, azt a gondolatot, hogy

az egyetem (legalábbis a bölcsészkar) arra való, hogy megkeressem azokat az embereket, akiktől tanulni tudok, tőle hallottam először. Lator László és Géher István szemináriumain valóban gyakorlati képzés folyt, és hamarosan, még egyetemistaként valódi, szerződéses megbízásokat kaptam az Európa Könyvkiadótól, ahol Várady Szabolcs akkor már nagy tapasztalatú szerkesztő volt. Akkoriban szokás volt még külső kontrollszerkesztőt is felkérni a szöveghűség ellenőrzésére, így első – szedett-vedett versbetét! – fordításaimat Ruttkay Kálmán sorról sorra olyan alaposággal beszélte meg velem, mintha legalábbis Shelley magyar fordításainak kritikai kiadását készítenénk elő. Ezek az emberek a maguk eltérő módján a szakmai fortélyokon túl azt is megmutatták, hogy a legjelentéktelenebb költői feladatot is komolyan kell venni.

Mindez arra is rámutat, hogy bár az írás magányos mesterség, a tanulása hasonlóan működik, mint a zenében: aki zenélni tanul, annak a tanára személyes találkozások során adja át tudását; így például egy kürtjátékos esetében évszázadokon átívelve vissza lehet vezetni mesterek és tanítványok kapcsolatának egész láncolatát. Vagy másképpen fogalmazva: aligha véletlen, hogy a középkori kelta társadalmakban még jól tudták, mekkora szükség van versíró-kurzusokra. A walesi bárdok évtizedes képzés után láthatták el történetmondó, emlékezetőrző feladataikat.²

Valóban, mindig nagy szükség volt versíró-kurzusokra. Akár azért, hogy a közösség hasznára költő legyen valakiből, akár azért, hogy a közösség megkönnyebbülésére belássa, nem lehet költő. Csokonai korában poétai osztálynak nevezték a versíró kurzust. Azonban a romantika eredetiség- és ihletkultusza – miközben az eredeti és ihletett romantikus költők kiválóan képzett mesterek voltak – az errefelé szokásos végletességgel megszüntette ezeket az iskolákat. Ezért volt olyan ritka kivétel a Négyesy-szeminárium, Babitsék iskolája. A pragmatikus angolszász világban megmaradt az intézményes költőképzés, figyelemreméltó határfokkal: hogy egy nem túl távoli példát hozzak, napjaink három jelentős északír költőjének, Seamus Heaneynek, Michael Longleynek és Derek Mahonnak sokat segített, hogy a belfasti Queen's Universityre érkező angol költőtanár, Philip Hobsbaum afféle önképzőkört szervezett, amelynek munkájába az egyetemi tanulmányaikat egyébként itt vagy máshol már befejezett költők bekapcsolódtak, hogy továbbfejlesszék mesterségbeli tudásukat.

² Lewis, Ceri W.: "The Court Poets: Their Function, Status and Craft". In: Jarman, A. O. H. – Hughes, Gwilym Rees: *A Guide to Welsh Literature, vol. 1*. Swansea, Christopher Davies, 1976, 143

De amikor azt mondom, hogy a költőnek minél alaposabban ismernie kell a szakmáját (hogy tudniillik ne azért írja azt és úgy, mert mást és máshogyan nem tud, azaz a rendelkezésére álló lehetőségek közül szabadságában álljon kiválasztania a céljainak legmegfelelőbbet), akkor rögtön ellent kell mondanom önmagamnak, vagy legalábbis ki kell egészítenem ezt a merev álláspontot azzal, hogy szerencsére nagyon sokféle költészet létezik. Olykor jelentős életmű születhet a hagyományos eszközök eltökélt mellőzésével is. Kassák Lajos biztosan nem ismerte a verstan szabályait, gyakorlati szinten semmiképpen nem. Ezt bizonyítja öregkori költészete, amikor megpróbálkozott kötött, rímes formákkal, zavarba ejtő eredménnyel. A másik végre, amikor technikailag kifogástalanul képzett mesteremberek esztétikailag jelentéktelen műveket hoznak létre, aligha szükséges példát hozni.

Az alábbiakban a versírás néhány gyakorlati problémáját a saját példáimon próbálom meg bemutatni. Mindenekelőtt le kell szögezmem, hogy kevés általánosítható tapasztalattal tudok szolgálni. Nem tudok beszámolni arról, hogy hajnalban vagy délután szoktam-e verset írni. Általában nem szoktam. (És ezt nem visszafogottságnak álcázott hivalkodásból mondom, sajnos sok nehézséget okoz, hogy a költői alkotótevékenység nem része mindennapjaimnak.) De amikor mégis, az nem kötődik napszakhoz, helyszínhez vagy helyzethez. Egy dolgot azonban biztosan tudok: még sohasem fordult elő velem, hogy úgy írjak verset, mintha egy hang diktálná. Nem nyúltam alvásból fölriadva papír és toll után, hogy rögzítsem a megálmodott verset. Őszintén irigylem azokat a pályatársaimat, akik ilyen élményről számolnak be, mert még akkor is szerencsésnek mondhatók, ha munkájukat félbeszakítja egy váratlan látogató Porlockból, aki például szabószámlát hoz. Készséggel elismerem, hogy akivel megesett ez a csoda, joggal írja, hogy

*Zendülne csak szivemben
még egyszer a dala,
oly vad gyönyör gyúlna ki bennem,
hogy felépíteném csupa
muzsikából azt a szép
fénydómot! A jégtermeket!*³

³ Szabó Lőrinc: *Örök barátaink I.* Budapest, Osiris Kiadó, 2002, 493. oldal.

Csak hát a versírás nekem többnyire lassú, olykor éveken át elhúzódó, aprólékos munka. Semmiképpen sem folyamatos tevékenység. Ennek valószínűleg nem csupán alkati okai vannak, hanem a körülményeim hozták így. Napjaim évtizedeken át szigorú időbeosztás szerint teltek, és ebben kevés idő jutott magamra. Azt a lelki kötetlenséget és fölös időt, amire szükségem lett volna, ritkán tudtam megteremteni, a versírás viszont – kevés kivételtől eltekintve – ugyancsak ritkán vált munkává, amely tehát mintegy igazolta volna a ráfordított energiát. Nem hiszem azonban, hogy ez egyedi vagy különleges eset volna; és talán egyenesen jót is tesz, hogy fölös idő hiánya lekoptatja a fölösleget a versről. Az én gyakorlatomban a versnek csak az ötlete támad egyszerre, maga a szöveg általában részletenként, rétegekben fogalmazódik meg, és mire elkészül, talán már nem is emlékeztet arra, aminek eredetileg indult. Előfordul persze, hogy emlékszem, hol írtam egy verset (még ha utólag javítottam is rajta, tehát a végső alakját másvalahol nyerte el). Így például fel tudom idézni, milyen szobában, milyen asztalnál ülve írtam a *Miller, a zenetanár kiutasítja házából a minisztert* című versemet valamikor az ezerkilencszázhetvenes évek közepén. De jóval többször fordul elő, hogy semmit sem tudok a vers keletkezéséről, és utólag kissé csodálkozva gondolok rá, hogyan juthatott eszembe ez vagy az a sor, és most miért nem jut eszembe semmi hasonló.

Ami magát a vers megfogalmazását, tehát a szöveggel való munkát illeti, van úgy, hogy a kiindulópont egy szó, kifejezés vagy rímpár, ritkábban egy kép, és ebből fejlődik ki – olykor többéves szünet után – a kész vers. (Radnóti Miklós kisméretű, körülbelül hatszor hat centiméteres, bőrkötésű noteszokba írta kezdetleges versötleit, amelyeket versmagoknak nevezett.) Olykor két, egymástól időben távol keletkezett elem egyszer csak összekapcsolódik a tudatomban: rádöbbenek, hogy összetartoznak, megvonják a vers gondolati ívét, és jó esetben akkor már meg tudom írni a verset. *Kihűlt salak* című versemből először az utolsó két sor volt meg, de mint valami zárvány, sehova nem nyílt belőle folytatás, semmiféle előzményre nem világított rá. Évekkel később bizonyos helyzetekben mindig eszembe jutott a következő a sor: „*A belső fény kihűnyi látszik*”. Azt sem tudtam, én írtam-e, vagy csak megragadt bennem, idézet valaki mástól – ma sem tudom biztosan. De makacsul kísértett. Újabb évek teltek el, amíg hirtelen felvillant bennem: a két töredék ugyanarról szól, és ekkor a versfoszlányokból vers lett. Ahogy kitöltöttem a két sor köztes űrét, az egyik (a későbbi) a vers elejére, a másik (a korábbi) a vers végére került.

*A belső fény kihúnyni látszik,
Sötétben kell eljutnom odaátig.
Sötétben kell kitalálnom magamból,
Hogy odaérve a külső sötétség
Megjelöletlen határvonalára*

*A két sötétség tompa lobbanásban
Kioltsa egymást bennem valahára.
Ne ébredj fel már, aki bennem alszol,
Ne gyújts világosságot bent, ne tépd szét
Az évek mélyülő feketeségét.*

*Ne gyújts tüzet, nem kell, hogy újra lássam
Homályba veszett vonásaidat,
Maradt-e még utánam bármi hátra.
Láng, szenvedély helyén kihűlt salak.
Sötét van. Többé ne is lássalak.*

Nem hagy azonban nyugodni a gondolat, hogy az utolsó két sort nem volt helyes eredeti formájában a vers végére illesztem. Az éles kép, az éles rím rövidre zárja a verset. Meglehet, hogy a versnek jót tenne, ha mellőzném a kiindulásul szolgáló két sort. És esetleg egy másik, egyelőre megíratlan versbe illeszteném.

Nagyobb a valószínűsége annak, hogy egy-egy felvillanó versötletből semmi sem lesz. Talán éppen ez a gondolat lappanghatott a következő két sor mögött: „*Nem, ebből sem lesz semmi sem, / Tudom azt jó előre*”. Valamivel később hozzákapcsolódott a folytatás: „*Gondoskodott már odafenn / Erről tetteim öre*.” De ekkor még nem tudtam, hogy miből nem lesz semmi sem, és miről gondoskodott odafenn tetteim öre. Évekig kellett várnom, amíg történt valami, ami hirtelen eszembe juttatta ezt a papírlapról papírlapra, füzetből füzetbe másolt, többször eldobott, de az emlékezetemben makacsul megrögződött verskezdetet. (Zárójelben

jegyzem meg, hogy az egyik veszélyesebb csapda éppen ez: amikor az ember érzelmi okokból ragaszkodik egy kétes versötlethez, amely, mivel oly szilárdan rögzült, végérvényesnek mutatja magát, holott egyszerűen el kellene hajítani, mielőtt fölösleges, rossz vers lesz belőle.) Mindenesetre amit az első négy sorban csak homályosan megsejtettem, de nem tudtam tapasztalathoz kötni, most egyszerre maga kínálta a folytatását és befejezését. Így írtam az *Ének valamiről* című verset, amelynek a címe azonban továbbra is arra utal, hogy nem vagyok egészen biztos abban, mi is történt bennem.

*Nem, ebből sem lesz semmi sem,
Tudom azt jó előre,
Gondoskodott már odafenn
Erről tetteim őre.*

*Nem ismerem szándékait,
Bosszantott eleinte,
Hogy mi jogon avatkozik
Legbelső ügyeimbe.*

*Oly sok tekintet elapadt
S mondat üresedett ki,
Még egyszer ennyi év alatt
Se lehet összeszedni.*

*A kevésnél is kevesebb
Van – jobb nem nézni – hátra;
Szemem elé ereszkedett
Valami szürke hártya.*

*Olykor átdereng rajta, hogy
Hova is igyekeztem,
Fogalmam sincs, miért vagyok*

E szoros őrizetben.

Valami hasonló történt a *Kisebbségben* című vers esetében is, azzal a különbséggel, hogy ott a forma nem mutatta meg magát hasonló egyértelműséggel. „Én a határainon túl élek”, ez a daktilikus sortöredék hosszan kísértett, és bár sokszor próbáltam szabályos hexameterben folytatni, mindig elégedetlen voltam az eredménnyel. Túlságosan kimért, mesterkéltségre lett. És nem is nagyon tudtam folytatni, csak homályos gondolataim voltak arról, mit is jelent az, hogy én a határainon túl élek, már ha valóban ez a helyzet. Sok kísérletezés után, aminek fontos része volt a szöveg tipográfiai elrendezése is (az alakuló szöveget hol tömörszerűen, hol hosszabb-rövidebb szakaszokra tagoltan, és hol rövidebb, hol pedig hosszabb sorokra tördelve írtam le), végül kikötöttem egy lazán a hexameterre emlékeztető, de annál jóval szabadabb forma mellett. A szöveget pedig a négy soros versszakokba rendeztem, de úgy, mintha valami elnyújtott alkaioszi strófa lenne. Amikor ezzel megvoltam, úgy gondoltam, szükség volna valami biztosabb metrikai keretre. Ezért a sorokat úgy alakítottam, hogy pontosan annyi – az értelmi tagolás szerinti – hangsúlyos szótag legyen bennük, ahány hosszú szótag van az alkaioszi strófa soraiban. Ezt az olvasónak nem kell észrevennie, nem is szembetűnő. De a versnek rejtett szabályszerűséget ad, amely azonban mégis oldott, improvizatív; és én éppen erre törekedtem, hiszen a versben a személyiség határainak bizonytalanságáról próbáltam beszélni.

KISEBBSÉGBEN

„Szerte nézett s nem lelé”

Én a határainon túl élek, olyan birodalmat

Kell szolgálnom, amelynek a népe tőlem egész idegen,

Nem értem a nyelvét és a szokásai

Viszolyogatóak. Hagyományaihoz nem köt nevelés;

Hagyományai rég feledésbe merültek. Isteneit

Nem tisztelem, ünnepeit nem ülöm meg. Törvénykönyve paragrafusok

Temetője. Viszonyainak bolyhos

Szövedékén nem tudok eligazodni. A pénz

*Fizetőeszközből önérték lett; az erény idióta rögeszmévé
Silányul. Bejelentett lakhelyem itt van, azonban emlékezetem
Mélyére hatolva se tudom felidézni,
Hogyan kerültem erre a vidékre:*

*Nem kamion használtruha szállítmányának alján menekülve,
Nem értek tetten határsértés közben, nincs hova
Visszatoloncolni, pedig semmi sem köt ide;
Érvényes az útlevelem, dokumentumaim rendben*

*Vannak; elmehetek, ha akarok, hogy más, szabadabb
Levegőt szívjak, esetleg hasznomat is vehetik
És befogadnak egy ugyanilyen vagy alig
Más országban, kettős állampolgár*

*Lehetek, aki vissza se jár, legföljebb látogatóba.
De, jaj, sose léphetem át a határaitam, sose
Látom meg feltérképezetlen földjét
A hazámnak, ahonnan elindultam, s hova tartok*

*Azóta is, el van zárva előlem örökre; képzeletem
Nem idézi fel napját, csillagait, ködpára fátyolán át
Zöldből kékbe derengő tájait,
Tornyos városainak utcakövét sem,*

*Nem tudom, milyen égöv alá esik, s ha vannak,
Akik lakják, megértetni magam hiába akarnám velük:
Anyanyelvem holt nyelve sosem lesz,
Idegen szavakon üzennek kihüvelyezetlen*

*Álmaim is. Ha vakvilágom sötétje kihúny idelent
És átbukom önmagamon valahogy, az isten se fog azonosítani
A celluszal átragasztott okmányok
Nadrágzebben kimosott igazolványképeiről,

S míg szárad az üvegezetlen ablak elé kifeszített
Kötélen az ingem a szélben, meztelenül fekszem
Az emeletes vaságy sodronymatracán
És nézem a mennyezetre felköpött csikkeket.*

Természetesen nem minden vers születik ilyen éveken át magammal cipelt anyagból. De azért jellemzőnek érzem. Rokon helyzet, de mégsem azonos ezzel az, amikor a költő átírja egy korábbi versét. Ilyenkor ugyanis már nem töredékdarabokat illesztget össze, keresi helyüket egy formálódó kompozícióban, hanem kész művet bont vissza és épít újra. Szabó Lőrinc alaposan átírta korai verseit, Kálnoky László is átigazította első kötetének jó néhány darabját, amikor összegyűjtött verseit sajtó alá rendezte; sőt, Kassák is, bár tagadta⁴, érett fejjel megváltoztatott ezt-azt ifjúkori verseiben.

Egy húszéves koromban írt versemet, bár elégedetlen voltam vele, megőriztem, és bár nagyon eltávolodtam tőle az évek során, nem volt szívem megsemmisíteni. Vagy tizenöt évvel később elhatároztam, hogy átírom, hogy úgy mondjam, rendbe szedem. De szerettem volna minél többet átmenteni a versben megőrzött eredeti érzelmi állapotból, pontosabban az én húszéveskori állapotomból (már amennyire az emlékeimben felidézett állapot azonosnak tekinthető az akkori érzelmekkel). Vagy még pontosabban: szerettem volna úgy csinálni, mintha húszévesen meg tudtam volna úgy írni ezt a verset, ahogyan akkor nem tudtam.

RÉGEBBI UJJGYAKORLAT

*Csak sejtethed, hogy mekkora öröm
Ujjadat éreznem a bőrömön.*

⁴ Kassák Lajos: *Hatvan év összes versei*. Budapest, Új Idők Irodalmi Intézet Rt., 1947, 5-6. oldal.

*Ha tenyerem esernyő és kabát,
Esőtől óvja kényes asszonyát,*

*És kéken futó halvány ereid
Ujjbegy-billentyűim veregetik,*

*Öklöd vékonycsontozatú madár,
A markomban búvóhelyet talál.*

*Ha elengeded, add vissza, siess,
Mert kezed nélkül a kezem üres.*

Előfordul, hogy a versből először valami szójátékszerű részlet ötlik fel, a nyelv önzetlenül megmutat egy ígéretesnek tetsző lehetőséget. De a szójáték veszélyes dolog, költészetileg könnyen alantas eszközzé silányul. Az a szóvicc, amiről most szó lesz, mindig hajnalban jutott eszembe. Általában ugyanis korán kelek és későn fekszem, és egy időben, amikor fáradtan felriadtam az ébresztőóra hangjára, és erőt kellett vennem magamon, hogy kikecmeregjek az ágyból, gyakran ez jutott eszembe: „korai kelések, késői fekélyek”. Egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy érdemes verset faragni az ilyesmiből. De amikor ezen gondolkoztam, és a „kelés” és „fekély” szavakhoz a „gyűlik” és a „kifakad” kapcsolódott, megpróbáltam megnézni, ki tudok-e hozni belőle valamit.

TÉLI KIALVATLANSÁG

*Későn fekszem,
Korán kelek,
A sötétség kétfelől körbefog.*

*És gyűlnek, egyre gyűlnek, ahogy
Az éjszaka egyre fogy,*

Gyűlnek, feszítve gyűlnek

Az egyre ingerültebb,

Kialvatlan napok.

Korai kelések,

Késői fekélyek,

Csúnya jelenet lesz, amikor kifakadok.

Máskor összetettebb dolog: sűrű, szinte anyagszerű érzés vagy tapasztalat a vers kiindulópontja. Emlékszem, az ezerkilencszáznyolcvanas évek elején egy januárvégi hétköznap délelőtt egyedül voltam otthon, és ahogy a szobába az erkélyajtón át ferdén besütött a nap, hirtelen megkívántam a húsos, lédús gyümölcsöket, az őszibarackot, ringlót, szilvát, amit akkoriban nem lehetett télen a boltokban kapni. Nagyon erős volt ez a vágy, amiben persze semmi rendkívüli nincs, szervezetem jelezte télvégi vitaminhiányát. De olyan emlékezetesen jelezte, hogy januárban-februárban, amikor minden évben visszatért ez az érzés, most már ezzel a jól artikulált emlékekkel együtt tért vissza, és egyre inkább körvonalazódott bennem egy vers, amely erről szól:

TÉLVÉGI NAPSÜTÉS

Ha kisüt a télvégi nap

És gyümölcsöt ennék,

Szilvát vagy cseresznyét,

Szívnám, ahogy a barack

Felhasadt bőrén leve csöppen,

Ha a barna faágakat

Hajnalra megcsípi a fagy,

De bátortalan végükön fenn

Már ragacsos rügy fakad;

Ha az éles napsugarak

*Az útra még ferdén hullanak,
De a vékony pocsolya felenged
És cseppfolyós tükröként
Szikrázza vissza a tört fényt;
Ha csattogva megelevenednek
A bokrok és nyers föld szagát
Hozza a szél és hirtelen
Nehéz lesz a kabát;*

*Ha kisüt a télvégi nap
És megindulnak a nedvek,
Az újjászülető gyötrelém
Csorog át szikkadt ereimen,
Csak az üresség feszít
És szomjúság fojtogat,
Hogy nem fogom kezembe arcodat,
És többé nem nevetnek
Rám résnyire húzott zöld szemeid.*

A versírás néha feladat, amit konkrét megbízás formájában kapok. Az elmúlt években Varga Lajos Márton néhányszor karácsonyi verset kért tőlem a *Népszabadság*ba, és olykor sikerült is teljesítenem a kérését. Egyik alkalommal festő dédnagynéném egy képét tettem át versbe: a kép, amelyet karácsony előtt képeslapméretűre vágott kartonpapírra sorozatban festett, falusi jelenetet ábrázolt: behavazott, kopár fák szegélyezte úton egy (vagy talán olykor három) kucsmás paraszt megy egy távoli kunyhó felé, amelynek apró ablakában fény világít, és amely fölött az esthajnalcsillag ragyog. Ez a falusi környezetbe stilizált háromkirályok-jelenet igen finoman utal arra, hogy a csoda a mindennapokban is megtörténhet. Persze *Alacsony ég alatt* című versben némi kétellyel tekintek erre a lehetőségre, legalábbis amikor a kucsmás paraszt eléri a kunyhót, nyitva hagyom a verset: „*Nem tudja, / Ha eléri a kaput, a kilincset lenyomja-e.*” Azaz a kapu zárva marad. Mert a csodával félelmetes dolog szembenézni.

Ruttkay Kálmán, egykori professzorom nyolcvanadik születésnapja alkalmából tisztelgő kötet jelent meg, amelybe tanulmány helyett köszöntő verset írtam kedves költője, Alexander Pope modorát imitálva: *Esszé egy emberről: imitáció* volt a vers címe. Az első sorait idézem:

*Mint aki addig köszörüli torkát
Zavarában (s hiába bátorítják
– Gyerünk már! – baráti tekintetek),
Hogy mire szólna, hangja bent reked.
Már nem játék, hogy grízesen harákol,
Hát tószot helyett híz egyet poharából;
S bár leülne, még áll egy darabig,
De mindegy is, hogy szólt-e valamit:
Így húzom-halasztom, hogy belefogjak,
Egy versbe? levélbe? Valami jobbat
Akartam, nem csak alkalomhoz illőt.
Én várnék még, de az alkalom eljött.*

Ez a körülményeskedő bevezetés, amelyben az elfogódottság miatt vonakodva fogok bele a születésnapra köszöntőbe, azt hivatott előkészíteni, hogy valami olyasmit fogalmazzak meg, amit tilt a szemérem, mert féltő, hogy ha nem jól csinálom, az érzelemből érzelmesség lesz. De azért el kellett jutni ehhez a részhez is, amelyben elmondom, hogy ezúttal belül kerültem egy olyan szoba ajtaján, ahol hétről-hétre megtörtént a hétköznapi csoda:

*Amikor belépsz, fél évszázada,
Egy kietlen egyetemi szoba
Falai közt sugárzó sejtelem,
A testet öltött szellem van jelen.
Nem írható le optikailag,
Aligha fejt meg alakodat;
De ha megülnek a hétköznapiak
Vagy önmagannak is túl sok vagyok,*

*A bezáruló tudat peremén
Váratlanul fellobban az a fény.
Bizony, a puszta gondolat, hogy itt
Jársz-kelsz a városban, gyakran segít.*

Végül még egy példát hozok arra, amikor valami formai probléma izgat, és a versírás kissé problémamegoldás-szerűvé válik. Van Arany Jánosnak egy hétsoros töredéke *Melyik a bűnös?* címmel. Egy ötsoros versszakból és még két sorból áll: a második versszakot éppen csak elkezdte. Ehhez a befejezetlen vershez készítettem egy évszázad távolából folytatást és befejezést. Amikor ezt írtam, az 1980-as évek második felében, sokat foglalkoztam a tizenhetedik századi angol metafizikus költészettel, és Arany töredékében is az ragadott meg, hogy egy metafizikus concetto sejlik fel benne. Ezt próbáltam meg kibontani. A kis kapitális betűvel szedett rész tehát Arany töredéke.

ÉS KI A MÁSIKAT?

Melyik a bűnös?

A. J.

*MEGHALT A VÉN TEST; - KITERÍTVÉ
FEKSZIK AZ ELSŐ ÉJJELÉN:
S ÉJFÉLKOR, ÍM, MERT ZÁRVA IDVE,
FÖLÖTTE EGY ÁRNY MEGJELEN:
A LÉLEK, MEZTELEN.*

*MEGÁLL FEJÉNÉL, S NÉZ MERŐN A
HOMLOKRA, HOL LAKÁSA VOLT;
Minden, még mintha, ismerős: ma,
Mit viasszá sápaszt a Hold,
Átlehelte a port.*

Nézi, egyre értetlenebbül,
A hüvelyt: szinte idegen.
Szállása volt? Ha egyszer ebből
Kiszállt, csak ideiglenesen
Sincs helye idebenn.

Hogy nyűg, csak nyúzza, veszekedtek,
A Test tékozol, nem vigyáz.
S kívül a Lélek, maga, reszket,
S közel – belülről fűti láz
A végelszámolás.

Épp testben? Épp lélek? A percben,
Mely dönt, nem fértek már együtt.
Elég, vélte, minek pereljen,
Váljanak szét, akad ürügy
Zárni közös ügyük.

S volt, és a Test lélektelen halt;
Ő túljutott, de mégse át.
Hova tovább, ha semmi sem hajt?
Bizonyosság vágya marja, vád:
Ki ölte meg magát?

A Lélek hátrál, meg ne lássák,
Ahogy testetlen szétozol.
Nézi még beomlott lakását,
Nézi magát, és nincs sehol;
Elnyelte a Seól.

A töredék befejezése hasonló művelet, mint a fordítás, csak éppen nincs hozzá eredeti: a befejezetlen vers nyomán mintegy felsejlik a meg nem írt Arany-vers negatívja, amelyet, vagyis amelynek egyik lehetséges változatát megpróbáltam előhívni a versemben. Úgy is mondhatnám, hogy ebben a versben Arany Jánost fordítottam a saját nyelvemre. De ez esztétikai veszedelmeket rejt magában. Itt van például az alábbi vers:

NYELVEMLÉK

*A hangom annyiféle lett,
Kapkodom fejem, figyelek,
Hogy honnan és ki szól;
Ha vagyok még, melyik vagyok?
Hátha kiszűröm valahogy
A foszlányaiból.*

*De torz visszhangom csak saját
Visszhangját torzítja tovább
S ahogy visszaveri,
Nem rendeződnek össze egy
Mondattá a rég feledett,
Holt nyelv emlékei.*

Itt is az történt, hogy a kezdősorok után elakadtam. Évek teltek el, a verset elő-elővettem, hozzáírtam, elégedetlen voltam vele, eldobtam, újra leírtam, újra eldobtam. De az első négy sor mindig előbukkant. Végül szinte kényszerítettem magam, hogy befejezzem, ami sikerült is, de azon az áron, hogy az elkészült versben maradt valami fordításszerű. Vagyis a szakmai fogások ismerete átsegítheti az embert a versírás nehézségein, de fenntartással kell kezelni a technikai tudást is. Nemes Nagy Ágnes, noha fölényes biztonsággal megoldott bármilyen bonyolult verstechnikai feladatot, ritkán és nem könnyen írt. És bár szenvedett ettől, nem sokkal halála előtt a maga jellegzetes hanghordozásával azt mondta, hogy tudna ugyan, de minek írjon

„versikéket-bersikéket”. Igen, jól meg kell tanulni a költői mesterséget ahhoz, hogy ne akarjunk unos-untalan újabb mutatványokkal előhozakodni.

A SZÉKFOGLALÓN ELHANGZOTT VERSEK

FRAKTÁL-TUDAT

„Magamnak háttal állva,
Szemben magam találva,
 Kivel, kivel, kivel,
Az én megtöbbszörözve
Esik magával össze,
 És kívülről figyel.

S ha önmagára ébred,
Hogy van belőle még egy,
 Mi tartja egybe, mi?
Osztódnak szaporodva
Részekre-darabokra
 Levált elemei.

Hiteles másolatban,
Bár egyre távolabb van,
 Még mindig, valahogy,
E vége-láthatatlan
Terjedő láncolatban
 Az én, az én vagyok.

Ha végtelen a lelkem:
Mert utolérhetetlen
 Halad maga előtt;
Kapaszkodik a húsba,
Mely így-úgy összehúzza,
 Majd magamból kilök.

És nincs közepe-magja,
Hasonulva-hasadva
 Nem egy, soha nem egy;

Magamtól egyre messzebb
Nézem az eleresztett,
 Szétozló szellemet.”
(1988)

A RAMSEY-FÉLE PARTY*

A Ramsey-féle partyra
Hányan hivatalosak,
Hogy a vendégek közül
Legalább három ismerje
Vagy ne ismerje egymást?
Hattagú társaság esetén
Egyikük (János) az ötből
Legalább hármat ismer
Vagy nem ismer. Ha hármat
Ismer, és abból ketten
(Mária és Pál) ismerik egymást,
(Jánossal) megvan a quorum;
De ha nem ismerik egymást
(Csak Jánost), akkor a többiekkel
Szintén megvan a quorum,
Amennyiben legalább hárman
Nem ismerik egymást. Hogy négyen
Ismerjék vagy ne ismerjék
Egymást, már tizenhét vendéget
Szükséges hívni; afölött csak
Hozzávetőleges megközelítések
Léteznek. De ez most
Nem oszt és nem szoroz:
A Ramsey-elv szerint tökéletes
Rendezetlenség nincs.
De hányadik partydat rendezed,
És hányadik meghívásod fogadom
Vagy hárítom el, hogy megismerjelek
Vagy ne ismerjelek meg? Ismerem
Vendégeidet vagy nem ismerem,
Tudom, ki ismer engem
Vagy nem ismer; de megvan-e
Akárcsak két fővel a quorum,
Ha nem tudni, hogy áll János
(Jánossal), Mária (Máriával), Pál
(Pállal), te (veled), én (velem):
Lehetünk-e, s hányan, vendégek
A Ramsey-féle partyn,

* Frank Plumpton Ramsey (1904-1930) matematikus, filozófus, közgazdász, elsősorban a kombinatorika területén alkotott maradandót. Elmélete szerint tökéletes rendezetlenség nincs, a rendezetlenség megjelenése a vizsgált minta méreteinek függvénye

Amíg ily tanácstalanul méregetjük
Magunkat az előszoba-tükörben?
(1988)

*Frank Plumpton Ramsey (1904–1930) matematikus, filozófus, közgazdász, elsősorban a kombinatorika területén alkotott maradandót. Elmélete szerint tökéletes rendezetlenség nincs, a rendezetlenség megjelenése a vizsgált minta méreteinek függvénye.

IDEGEN LAKÁSBAN

Honnan tudjam, hogy életben vagyok
Még? S nem ragadott el az a nagyobb
Lét? Hogy az a mögöttes „tartomány”
Nem előttem van; s pályám ív-nyomán
Haladva nem köröztem le magam?
Mint aki fölriad, hogy álmaiban
Van ébren: nincsen más, nincs két világ,
Egyben van, s hogy, hogy nem, magára lát –

És így megsokszorozva, benne, tág
Távlata nő: egyszeres szorzatát
Látja osztott múltjának, zárt tereknek.
Határa föllazult és egyre terjed.
Tétován mozdulna, nem szokta még itt;
Mit jelent visszatérő álma, rémlik,
Gyerekkorából: idegen lakásba
Tér haza, otthonának szinte mása.

Az előszobából a hallba nyit.
Minden olyan – még semmit sem gyanít –,
Csak épp a könyvszekrény! az üvegajtós!
Hasít belé, vissza, hátrál a falhoz,
A sima üveglap itt félköríves,
A fotel karfáján sem az a dísz ez,
Szobája jobbra hosszú, nyúlt terem,
Csillár csúszik át a mennyezeten.

Eltorzult minden, mindent ismer itt.
Egyedül van. Nem, itt nem ő lakik,
Kirohan, föl, még egy emeletet,
Rádöbben, másik ajtó, tévedett.
De látta azt, a másikat, a torzat,
Hogy ily távolivá sokszorozódhat,
Ami az övé, hogy az is csak ennyi –
Most hová? Hová fogok hazamenni?
(1988)

A NYELVTAN MENEDÉKE

Majd beleszürkültök ti is
Az egyetemes szürkeségbe,
És néznétek föl, áthatón,
Az egyenletes-szürke égre,
Fürkészve halmaz-állagát,
Bomlasztva, ami bonthatatlan,
Két komponense megkötött,
És egybe-részbe így ragadtan
Ritkulhat vagy sűrűdhet épp:
Már mindig az a szürkeség.

Ha bennem is, máshol se más,
Ha bennetek, nincs más se máshol –
Javaslom hát, vizsgálni azt
Hiába, ami behatárol;
Annyi ha van, épp valami,
Jó, ha megkülönböztető jegy:
Ki-ki szemlélheti magát,
Így elválik az *én* a *tőled*;
Mást tehetvén mi egyebet,
Szűkül kétségben az egyed.

Színkép-elemezni minek,
Mily árnyalatot ölt a massa.
Amely elárad rajtatok,
S eltérésetek egybemossa.
Magatokkal törődjetek,
Legyetek mása magatoknak,
Minden más *így* maradhat *így* –
Immár én is *én* maradok csak:
Mire fölszív a szürke-mély,
Foglalt minden szám és személy.

(1988)

ÁLOM ÉS FELEDÉS

A kislányom fél elaludni este,
Hosszan szólomatja a nevemet,
Ha álomba merül, izzad a teste,
Ha megérintem arcát, megremeg.
Oly könnyen visszatér! A szeme tágra
Nyílik, máris felül, kér inni, és
Ha visszaalszik, sem jut odaátra,
Fölrasztja egy padlóreccsenés.
Csak itt akar maradni mivelünk, itt,
S ő tudja, mihez nem mehet közel,
Ő tudja, álmaiban hova tűnik:
Mint aki örökre, úgy köszön el.
Hát ülök ágyán, sötétben, s ahogy
Lélegzik, lassan két helyen vagyok.
(1989)

MINDIG A FÉNY

Jó ideje nem álmodom.
Talán örökre elaludtam?
Vagy örökké ébren vagyok?

Nincs köztes-kétes fájdalom,
Így körülírt magamba hulltan.
Már akármelyik, ugyanott.

Mint izzószáltól félvakon,
Ha ezt, nem látom, ami túl van:
A képzelet belémfagyott.

Túl innenső határomon,
Kivilágított alagútban
A sötétség föl nem ragyog.
(1988)

SOK MÁS ÉLET

Miért maradnál itt tovább,
Ha nem vár semmi máshol?
Vedd már észre magad, elég
Volt az önáltatásból.

Azért fogsz magadnak helyet,
Mert egyelőre nincs jobb?
Hogy ott vagy, ahol épp lehetsz,
Maradni még nem indok.

S hogy minden ide köt? Hiszen!
Annál nincs semmi rosszabb.
Ami romlásnak indul, az
Mindent magába rothaszt.

Volt idő, emlékszel, mikor
Még elképzelhetőnek
Tartottál sok más életet:
Mind elvették-e tőled?

Nem ragaszkodnék annyira
Itt semmihez se most már.
Menj, szívj friss levegőt. Tovább
Úgysem jutsz a saroknál.
(1996)

FELSŐBB PARANCSRA

Nincs értelme többé szokásra vagy
Jóézésre tekintettel tagadni,
Ítélet itt már úgysem várható:
Felsőbb parancsra adtam életet,
Csupasz zsigereim vezényszavának
Engedelmeskedtem, gondolkodás
Nélkül hajtottam végre, amit egy
Feltétlen utasítás rámszabott.
Eszembe sem jutott ellenszegülni,
Sőt, magam váltam a belső parancsá,
És tiszta tudattal, így hittem, én
Akartam utódokat nemzeni.
Felnőtt vagy legalábbis ivarérett
Emberként, nem tagadom, fel sem ötlött
Bennem, hogy számolnom kell bármiféle
Következményekkel. Ki hitte volna?

Nem tűnt olyan rossz helynek ez, ahol
Párolgó, sötétmályvaszín ölek
Nyílnak és lucskos húsfalak redőit
Dörgölve nyomulok előre, lúgos
Tejharmatot permetezve az ölmély
Lázasan lüktető magmelegébe.
Egyetlen érző csúcsba vékonyulva
Türemkedtem egyetlen pont felé,
És mindegy, hogy az én akaratom vagy
Nem az enyém hatolt előre: semmi
Nem bírhatott már visszafordulásra.
Nem voltam ellenállás, semmi voltam,
Áramként sisteregve vágatott át
Rajtam, testem összerándult, ahogy
Fröcskölve kiszakadtam önmagamból.

Pontlétbe sűrűsödve mit törődtem
Én azzal, hogy mekkora szenvedést
Szabadítok gyenge, önvédelemre
Képtelen és vak lényekre, kiket
Majd ugyanilyen görcsös tolulások
Löknek levegőre! Nem a szokásos
Testi-lelki gyötrelmekről, kivert
Fogak szégyenétől, tört szerelem
Magányos viszontagságaitól

Féltem utódaimat. Azokat, ha
Mind nem is bírhatók le, megtanuljuk
Túrni, túlélni, nagy gyakorlatunk van
Abban, a bőséges nélkülözés,
A víg szenvedés rég természetünk lett.
De szenvedélyek lohadtán az elme
Párahomályos üvegén miért
Dereng át, hogy nincs mire várni, nincs
Honnan hova túlélni, elveszett
A jótét remény, a bizonytalanság,
Hogy hátha fölsejlik, mivégre kell
Átjutnom egy más lény szeretetének
Áthatolhatatlan hártáfalán?
Látom, mert én nemzettem őket, és
Egyre élesebben kirajzolódik
Jövőtlen jelenük körvonala.

Milyen gyönyör ígérete vakított
El ennyire, hogy felelőtlenül
Hozzám váltig hasonló lényeket
Dobtam ösztöneim ürébe veszni?
Hogy elég egy hullámvonal, a test
Nyíló hajlásszöge és felcsapó
Illata, szomjas ajkak ívelése,
Elég, ha bomló fürtök lebbenése
Alól egy fénylő szempár rámnevet,
S én esztelen szívódom fel megint
Az ismeretlen, nyirkos akarat
Mélyedéseibe. Akiket a
Legjobban kellene szeretnem, én
Kényszerítettem erőszakkal élni.
(1997)

KISEBBSÉGBEN

„Szerte nézett s nem lelé”

Én a határainon túl élek, olyan birodalmat
Kell szolgálnom, amelynek a népe tölem egész idegen,
Nem értem a nyelvét és a szokásai
Viszolyogatóak. Hagyományaihoz nem köt nevelés;

Hagyományai rég feledésbe merültek. Isteneit
Nem tisztelem, ünnepeit nem ülöm meg. Törvénykönyve paragrafusok
Temetője. Viszonyainak bolyhos
Szövedékén nem tudok eligazodni. A pénz

Fizetőeszközből önérték lett; az erény idióta rögeszmévé
Silányul. Bejelentett lakhelyem itt van, azonban emlékezetem
Mélyére hatolva se tudom felidézni,
Hogyan kerültem erre a vidékre:

Nem kamion használtruha szállítmányának alján menekülve,
Nem értek tetten határsértés közben, nincs hova
Visszatoloncolni, pedig semmi sem köt ide;
Érvényes az útlevelem, dokumentumaim rendben

Vannak; elmehetek, ha akarok, hogy más, szabadabb
Levegőt szívjak, esetleg hasznomat is vehetik
És befogadnak egy ugyanilyen vagy alig
Más országban, kettős állampolgár

Lehetek, aki vissza se jár, legföljebb látogatóba.
De, jaj, sose léphetem át a határainat, sose
Látom meg feltérképezetlen földjét
A hazámnak, ahonnan elindultam, s hova tartok

Azóta is, el van zárva előlem örökre; képzeletem
Nem idézi fel napját, csillagait, ködpára fátyolán át
Zöldből kékbe derengő tájait,
Tornyos városainak utcakövét sem,

Nem tudom, milyen égöv alá esik, s ha vannak,
Akik lakják, megértetni magam hiába akarnám velük:
Anyanyelvem holt nyelve sosem lesz,
Idegen szavakon üzennek kihüvelyezetlen

Álmaim is. Ha vakvilágom sötétje kihúny idelent
És átbukom önmagamon valahogy, az isten se fog azonosítani
A cellulxszal átragasztott okmányok
Nadrágzsebben kimosott igazolványképeiről,

S míg szárad az üvegezetlen ablak elé kifeszített
Kötélen az ingem a szélben, meztelenül fekszem
Az emeletes vaságy sodronymatracán
És nézem a mennyezetre felköpött csikkeket.
(1996-1998)

KÉT VERS

William Carlos William emlékére

Átló

A villamos járda
szigeten a délutáni forgalomban
a neobarokk
templom tornya mögött
lebukó nap
fény átlójának vonalában
egy madárcsontú
öregember révületben
hányja a keresztet
karját kiterjesztve hajlong
magasba emeli
arcát és keskeny áll
kapcsa jól
láthatóan mozog darál
valamit áldást
könyörgést imát a frottír
fürdőköpeny
öv derekán meglazult
és a nekilóduló
alkonyi szélben seszínű
átmeneti kabátjának
két szárnya verdes

Légvonal

Légvonalban átlósan alig
harminc méter a pokolnak
ez világosságához szokott szem
számára szokatlanul homályos
de távolról sem sötét bugyra
élők sírkamrája nem nyílik meg
könnyen akárki előtt kétes
szagok sem csapnak elő lakói
előzékenyen a kapunál állítják meg
a lélekben elesetteket akiket sorsuk
egyelőre megkímélt attól
hogy tolókcocsiban testükön
felfekvésekkel fekélyekkel kiüljenek
és fuldokolva kapaszkodjanak áldozatuk
rettenettől deszkamerev karjába
vagy a pályaudvarra tekerve kilátástalan
útra keljenek amíg a határnál
le nem szedik a vonatról vagy a foszlott
inggallér fölött imbolygó arc
csontüregében ülő szempár derűsen
megtört tekintetével tessékeljék be
nehéz levegőjű szobájukba vonakodó
látogatójukat akitől éjszakánként
légvonalban átlósan alig
harminc méterre vívják a test alvilági
küzdelseit a rothadással hogy céltalan
halálukból megváltsa valaki
(2000)

ALACSONY ÉG ALATT

Egyedül ment tovább, társai elmaradtak
Valahol, elkanyarodtak valamelyik bekötőútnál,
Ismerős házba tértek be pohár borral
Átlelkesíteni fagyott végtagjaikat.
Nem is voltak társai. Egyedül indult el
Az alacsony ég alatt, a hosszú éjszakába,

Nekifeszült a hófúvásnak és kereste az utat.
Mert nem tudta az utat. Pedig oly otthonosan
Karolta körül a táj: annak a földbe süppedt háznak,
Arrébb a köd kékes távolában, éppúgy belepte
Kucsmáját a hó. Gyanakvó ablakrése feketén,
Félszeggel hunyorgott rá, ahogy közeledett.

Botja meg mintha annak a kopasz fának
Köszönne. Két vagy három dermedt madár
Kapaszkodik villás ágain. Csizmájának nyoma
A semmibe vész. Kabátját összefogja,
És úgy dől szélirányba, mintha láthatatlan teher
Húzná szögletes vállait. Csak egy alma

Van kabátja zsebében. Az árok fehérrel bélelt
Vályúján túl a korlát szinte karnyújtásnyira.
Az ablak sötét, a mozdulatlan varjakon kívül
Életnek nincs jele. A felhők mögül egy folt
Hályogos fénnel átdereng. Nem tudja,
Ha eléri a kaput, a kilincset lenyomja-e.
(1999)

JÖVENDŐ ÉVEK ELÉ

Ott egy szakadt fonál

Nehéz így nekivágni az öregkornak, hogy -
Mondta barátom nem minden átmenet nélkül,
De nem annyira továbbfűzve, mint inkább félbeszakítva

Saját szavait, ahogy egy vendéglőből kiléptünk.
Nem emlékszem, befejezte-e vagy észbekapott és elharapta
A szokatlan kitárulkozás folytatását

És csak én toldottam meg magamban a hangján,
Hogy nehéz így nekivágni az öregkornak, ilyen hitetlenül,
Hogy nem hiszek semmiben. Ha mondta,

Hát abbahagyta és másról kezdett beszélni.
De én elhiszem, hogy nehéz, ha kételyek sincsenek,
Ha meg se kísért az a másik lehetőség,

Hogy mégis, miért ne lehetne. De nem féltelek,
Mert ha valami csoda folytán lépéseink láncolata itt a lenti
Forgatagban mégsem szükségszerűen esetleges

Jelentések szóródásaként írható le,
Akkor te hazatérve a szakállas kulcsőr lelki
Hovatartozásodat firtató okvetetlenkedését

Félbeszakíthatatlan szövegfolyammal elsodorva
Bebeszéled magad a meta-létezésnek abba az egébe,
Amelyben persze akkor sem hiszel majd,

Amikor az angyalok hüledező karának
Bizonyítod be – hogy is mondjam – jelenvalóságunk
Érveinek onnan nézve cáfolhatatlan csődjét.
(2001)

AZ ÉN ISTENEM

Az én istenem nem személyes isten,
Nem várom, hogy személyemen segítsen.
Sosem jutalmazott, de meg se dorgált:
A teremtéssel elvégezte dolgát,
S ha létezik is még a maga módján,
Azóta, félek, nincs sok köze hozzám.
Megyünk a magunk útján mind a ketten.
Az én utam is kifürkészhetetlen.
(2001)

KÖNNYŰ ELŐADÁSI DARABOK

1. Ének valamiről

Nem, ebből sem lesz semmi sem,
Tudom én jó előre,
Gondoskodott már odafenn
Erről tetteim öre.

Nem ismerem szándékait,
Bosszantott eleinte,
Hogy mi jögon avatkozik
Legbelső ügyeimbe.

Oly sok tekintet elapadt
S mondat üresedett ki,
Még egyszer ennyi év alatt
Se lehet összeszedni.

A kevésnél is kevesebb
Van – jobb nem nézni – hátra;
Szemem elé ereszkedett
Valami szürke hártya.

Olykor átdereng rajta, hogy
Hova is igyekeztem.
Fogalmam sincs, miért vagyok
E szoros őrizetben.
(2001)

2. Nyelvelék

A hangom annyiféle lett,
Kapkodom fejem, figyelek,
Hogy honnan és ki szól;
Ha vagyok még, melyik vagyok?
Hátha kiszűröm valahogy
A foszlányaiból.

De torz visszhangom csak saját
Visszhangját torzítja tovább
S ahogy visszaveri,
Nem rendeződnek össze egy
Mondattá a rég feledett,
Holt nyelv emlékei.
(2001)

TÉLI KIALVATLANSÁG

Későn fekszem,
Korán kelek,
A sötétség kétfelől körbefog.

És gyűlnek, egyre gyűlnek, ahogy
Az éjszaka egyre fogy,
Gyűlnek, feszítve gyűlnek
Az egyre ingerültebb,
Kialvatlan napok.

Korai kelések,
Késői fekélyek,
Csúnya jelenet lesz, amikor kifakadok.
(2001)

Sós íz

Ha nem tudod, mégis, mitévő
Légy, nem tudod, miféle év jó,
 Nyeld le panaszaidat –
Húzódj meg észrevétlen
A magad közelében,
 Ahol nem kellene szavak.

Hallgasd a némaságot:
Ahogy a dobbanások
 Között a szünetek
Csendje körülhatárol,
Már odaátról
 Hoz üzenetet.

A szívverések
Közötti rések
 Oda túlra nyílnak, ahol
Mozdulatlan fölmagasodik
Egy kép a napok mozaik
 Szilánkjaiból.

Homályosan ilyesmiben hiszel,
De hiába hajolsz közel,
 Szétmosódnak a vonások.
Csak a szív ver szaporábban,
Valami sós íz marad a szádban –
 Az évek alján majd elszivárog.
(1999)

TÉLVÉGI NAPSÜTÉS

Ha kisüt a télvégi nap
És gyümölcsöt ennék,
Szilvát vagy cseresznyét,
Szívnám, ahogy a barack
Felhasadt bőrén leve csöppen,
Ha a barna faágakat
Hajnalra megcsípi a fagy,
De bátortalan végükön fenn
Már ragacsos rügy fakad;

Ha az éles napsugarak
Az útra még ferdén hullanak,
De a vékony pocsolya felenged
És cseppfolyós tükörként
Szikrázza vissza a tört fényt;
Ha csattogva megelevenednek
A bokrok és nyers föld szagát
Hozza a szél és hirtelen
Nehéz lesz a kabát;

Ha kisüt a télvégi nap
És megindulnak a nedvek,
Az újjászülető gyötrelem
Csorog át szikkadt ereimen,
Csak az üresség feszít
És szomjúság fojtogat,
Hogy nem fogom kezembe arcodat,
És többé nem nevetnek
Rám résnyire húzott zöld szemeid.
(2000)

KIHÚLT SALAK

A belső fény kihúnyni látszik,
Sötétben kell eljutnom odaátig.
Sötétben kell kitalálnom magamból,
Hogy odaérve a külső sötétség
Megjelöletlen határvonalára

A két sötétség tompa lobbanásban
Kioltsa egymást bennem valahára.
Ne ébredj fel már, aki bennem alszol,
Ne gyújts világosságot bent, ne tépd szét
Az évek mélyülő feketeségét.

Ne gyújts tüzet, nem kell, hogy újra lássam
A homályba vesző vonásokat,
Ne maradjon belőlünk semmi hátra.
Láng, szenvedély helyén kihűlt salak.
Sötét van. Ne láss, ne is lássalak.
(2004)

SÜT A NAP

Hogy süt a nap! Így még sosem sütött?
Dehogynem, mindig így sütött ide.
Hát az a fénysáv ott, amely a függönyök
Lefutó csíkozását ragyogja be?
Az csakugyan, naponta változik.
Attól függ, hogyan húztad össze este.

Ma hajnalban is néztem, de valahogy,
Talán mert nem olyan volt az esése,
Nem akart kigyúlni. Pedig sütött a nap,
Úgy, vagy nem úgy, ahogy még sohasem.

Azt nem láttam, hogy te is nézed-e,
Háttal feküdtél nekem, én hanyatt,
Köztünk takarókból egész hegyvonulat,
Megmozdult, ahogy arrébb vontad a karod.

Felhúztam térdem, néztem a foltokat,
Hogy mi lesz most már veled és velem.
Hogy süt-e kint-a nap, mit számít, üresen
Világít csak, ha nem ragyogja már át
A függönyök hosszanti csíkozását.
(2003)

(Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémián)